

Seterbrukaren

Skrift frå Norsk seterkultur – Nr. 4 Desember 2010 – 13. årgang

Norsk

Seterkultur

Seterbrukaren

kjem ut fire gonger i året, og neste utgåve skal ut i mars 2011 med frist for stoff og annonsar 20. februar 2011.

Bruk bladet!

Vi oppmodar som før om å bruke bladet til å formidle nyheiter frå "seterlandet", tekst og foto frå arrangement og hendingar på setra siste sesongen, minne frå tidlegare tider på stølen, faglege innspel og artiklar – og foto. Stort og smått er like velkomne!

Det gamle biletet

har vi kalla ei "ny" spalte i Seterbrukaren, denne gongen side 8. I arbeidet for seterkulturen er det viktig å syne dei historiske samanhangane og dei lange linene i utviklinga av seterdrifta, difor vil gjerne også ha gamle foto – i tillegg til stoff (og tips om stoff) om seterdrifta i tidlegare tider. Og greiast er det å få slikt pr. e-post – til seter@seterkultur.no

Styret:

Mari Søbstad Amundsen, leiar
tlf. 920 59 571
Lille Bislett 8, 0170 Oslo
marisobstad@gmail.com

Siv Eggen, nestleiar
7760 Snåsa, tlf. 48 10 27 85
sbeggen@msn.com

Odd Arne Espeland, Jondal
5627 Jondal, tlf. 53 66 84 80, faks 53 66 82 55
odar-esp@online.no

Kjell Håvard Tuv
2900 Fagernes
kjell.tuv@oystre-slidre.kommune.no

Marit Skjelstad
marit.skjelstad@tine.no
(Repr. landbrukssamvirket)

Varamedlemmer
Nanfrid Røysland
3656 Atrå, tlf 90 75 11 16
sigmund@selstali.com

Bjørn Karsten Ulberg
358 Nedre Eggedal
Oddveig Eggen
2550 Os i Østerdalen, tlf. 62 49 71 86
post@spellmoen.no

Utgjevar:

Norsk Seterkultur, 6214 Norddal

telefon 70 25 91 77
telefaks 70 25 91 57
E-post: seter@seterkultur.no
www.seterkultur.no

Bankgiro: 2367 20 51169
Organisasjonsnr. 879270642
Redaktør: Jostein Sande
Førtrykk: Stordfjord Bladlag AS
Trykk: Birkeland trykkeri

ISSN 1501-6803

Seterbrukaren kjem ut fire gonger i året.
Forsidefoto: Arne Lund

Det beste norsk landbruk har å by på!

■ Vi likar å tenkje på norsk landbruk som småskalalandbruk, og samanlikna med tilhøva i dei fleste vestlege land så stemmer vel det. Framleis kan Tine syne fram kyr på brattlendt "postkort"-beite og eit glansbilete med snakkande kyr. At kyr og andre dyr som får nyte utmarksbeite snakkar tvislar eg ikkje på, heller ikkje at det framleis blir produsert mykje mjølk og kjøtt "der ingen skulle tru at nokon kunne ku". Tala frå Lom kommune, som jordbruksjef Silke Hansen legg fram, viser kva utmarksbeita framleis betyr i mange bygder.

Foto: Marianne Dale Espe

■ Men også i vårt land skjer det store strukturendringar, meir kapitalintensiv drift, vi ser tendensar til "agroindustri" med mindre beite og meir kraftfor (gjernar med stort innslag importert råvare). Teknologi, økonomi og kvalitetskrav driv oss i denne retninga – og spørsmålet for mange bønder er om ein skal følgje denne stimen eller velje ein annan veg? "Jeg drømmer ikke om melkebot og 70 melkekyr, men heller om å greie meg med det jeg har" uttalar fjellbonden og seterbrukaren Pål Svidal til Ringreven, medlemsbladet åt Landbruk Nordvest BA, i samband med at han og familien fekk kultur-landskapsprisen i Møre Romsdal.

■ Lat oss håpe at den nye landbruksmeldinga også fangar opp slike signal, og at det i framtida blir plass til eit landbruk basert på lokale ressursar, nedarva kunnskap og kompetanse, dyrevelferd, utmarksbeite og seterdrift! Tine-reklamen fortel meg at dette er det beste norsk landbruk har å by på!

Jostein

Leksvik seterlag - www.seterbygda.no

Med nettsida www.seterbygda.no har Leksvik seterlag verkeleg sett dagens seterdrift og seterkulturen generelt i Leksvik og Mosvik på kartet. Ei fin og informativ nettside var operativ til sommaren 2010, der både dagens tilbud av seteropplevsar og historie får plass. Leksvik seterlag består av 15 setre. På heimesida kan ein lesa om og sjå bilde frå den enkelte setra. Ein kan også finne ut kva slags aktivitetar som foregår på setrene, lesa nyheiter og seterhistorie, finne setrene på kart og detaljerte opplysningar om kor ein finn fram til setrene. Helge Krabseth er leiar

i seterlaget og Aud Dagmar Ramdal er web-ansvarleg. Leksvik seterlag vart stifta i 2009. Seterlaget er eit lag for aktive seterbrukarar i Leksvik kommune og for seterbrukarar i nærliggande kommunar. Laget sitt formål er å ta vare på seterkulturen i eit langsiktig perspektiv gjennom aktiv bruk av setrene i tråd med lokal kunnskap fra fortid og samtid. Med seterkultur forstår laget natur, kultur og næring knytta til utmarksområdene som er og har vært nytta til seterdrift. Laget skal vere ein fagleg og sosial møteplass for seterbrukarane.

Seterlagets oppgaver er å:

- medvirke til samarbeid om salg og markedsføring av produkt og tjenester frå setra
- ta initiativ til sosiale treff for seterbrukarane
- arbeide for å styrke medlemmene sin kompetanse
- ta vare på og formidle seterkulturen
- arbeide for økt samarbeid med reiseliv og anna næring
- medvirke til økt omsetning på besökssetrene

Styret i seterlaget består i 2010-2011 av:
Helge Krabseth, leder, Karin R. Sunset, Per-Arne Sæther, Eva Brandås og Tore Johansen

Jordbrukssjefen i Lom: Dyr på beite – viktig og i framtida

Typisk for norsk fjell-landbruk er å sleppe dyr på beite om sommaren. 83 prosent av storfe, sau og geit haustar av utmarka i Lom.

*Tekst og foto: Hans Erik Kjosbakken
hans.erik.kjosbakken@fjuken.no*

Jordbrukssjefen i Lom har fått fram interessante tal om hausting av for i utmarka. – Beiting utgjør ei avling på mellom 4.500 og 5.000 dekar. Når ein tenkjer på at vi ”berre” har om lag 17.000 dekar dyrka jord i Lom, så set dette talet perspektiv på kor viktig denne ressursen framleis er. Dette er ein tradisjon det er viktig å halde på, seier Hansen.

Det er elles ein auke i importen av kraftfor i Noreg. Ikkje berre er fjellbeite usprøyt og reint, det berre ligg der. – Det er heilt gratis, og kan nok nyttast enda meir. Matproduksjonen skal aukast, og sjølv om dei fleste bruk i Lom i dag har dei dyra dei skal og kan ha, er det meir å hente seier Hansen.

Eit døme på dette er i kjøttproduksjon. – Oppland er det einaste fylket der ein kan få tilskot om ein vel å kastre oksar slik at dei fritt kan gå ute på beite, fortel jordbrukssjefen. Det veg opp for at det tek noko lenger tid å få slaktevekt på ein kastrat. Her krevst det kanskje noko nytenkjing hjå den enkelte, meiner ho. Om ein dessutan får tømt fjøset om sommaren kan det frigjerast til andre oppgåver, seier Hansen.

Det er likevel ikkje fyrst og fremst kjøttproduksjonen som er hovudgrunnen for at jordbrukssjefen ivrar for fjellbeitert. – Vi må ha mat, beiting opprettheld kulturlandskapet og det er viktig for dyrevelferda, seier Hansen. Dette er dei absolutt viktigaste grunnane til at eg håpar fjellbeite og hausting i utmark blir oppretthalde, seier Silke Hansen.

Silke Hansen, jordbrukssjef i Lom.

Dyr på utmarksbeite i Lom i 2010

I Lom er dei alle fleste dyr på beite, dei fleste går også på utmarksbeite. Utmarksbeite er ein viktig ressurs for gardbrukaren i Lom, og det produserast mykje mat her på ein bærekraftig måte for samfunnet.

Tabell: Antal husdyr i Lom registrert gjennom søknad om produksjonstilskott august 2010. Totalt er det 135 husdyrbrukarar i Lom og 16 søkjarar som driv jordbruksareal.

	Totalt	Tal dyr på inmarksbeite	% på inmarksbeite	% på utmarksbeite	Tal dyr på utmarksbeite
Storfe	3911	3051	78	2462	63
Sau	7575	7563	100	7279	96
Geit	480	473	99	437	91
Hest	51	51	100	15	29
Gris	1435				
Høner	21				

NB: Det kan ikkje søkjast om beitetilskott for grisar eller høner.

For å rekna ut totalmengde hausta førener i utmark kan ein ta utgangspunkt i at storfe haustar rundt 5 FEm, sau rundt 1 FEm, geit rundt 0,8 FEm og hest rundt 4 FEm per dag på utmarksbeite. Dersom ein går ut frå at alle dyr som har gått på utmarksbeite i Lom sommaren 2010 (sjå tabellen) har beita der i 2 månader har dei hausta 1.239.913 FEm i utmarka. Ved eit avlingsnivå på 400 FEm per dekar fylldyrka jord tilsvare det disse dyra har hausta i utmarka ei grasavling frå 3.100 daa fulldyrka jord. Sidan mange dyr går 3-4 månader på utmarksbeite er det meir realistisk å anslå at det haustast før i utmark som tilsvare ei grasavling frå 4.500-5.000 daa fulldyrka jord! I Lom har vi totalt 17.534 daa fulldyrka jord (areal det er søkt produksjonstilskott for sommaren 2010). I motsetning til fulldyrka areal er utmarksbeite verken pløgd, gjødsla, vatna eller sprøyta...

Storådalen og Veodalen

I Lom har vi ein heilt spesiell og unik tradisjon ved å bruke beitedalar lang inne i fjellet og nasjonalparken, og med båttransport av eit større antal storfe. I Storådalen og Veslådalen har det beita 109 storfe og i Veodalen 152 storfe i vel så to månader i sommar. Berre disse dyra har her hausta gras som tilsvare ei avling frå rundt 232 daa fulldyrka jord.

Nytt liv på Hyrvesetra i Skjåk

Det tok ikkje mange dagane før kyrne fann seg til rette på setra, og da vi besøkte setra mot slutten av juli var dei komne i ein god rytme i beitinga. - Sjå, no er dei tett ovafor gjerdet, best å gå ut å kalle dei heim. Som sagt, så gjort – og på rekkje kjem dei inn gjennom grinda og går beinast inn i fjøset.

Vi er på Hyrve-setra i Billingsdalen i Skjåk, der odelsguten på Søre Hyrve - 21-åringen Per Sevald Hyrve tok opp att seterdrifta i sommar. Ikkje sidan 1975 har det vore setra på skikkeleg vis her, fortel Per Sevald, som trivst så godt i jobben som avløysar at han likesågodt nytta ferien til å ta med seg ein flokk kyr på setra! Fin ferie for meg – og fin ferie for kyrne, seier han.

Tok med seg kyrne på ferie!

Kyrne Per Sevald har med seg er det Horgvin samdrift i Nordberg i Skjåk som eig, så han gjer ikkje skilling på seterdrifta. Ynskjjet er å feriere her oppe ved å drive setra på

skikkeleg vis, få dyra til å trivast, mjølke og levere mjølk. Og tiltaket har vorte positivt motteke, formannskapet i kommunen nærast applauderte da dei dei løyvde tilskot til kjøp av mjølkeanlegg og aggregat. Denne sommaren er det tre setre i drift i Billingsdalen, fortel den unge seter-entusiast. Og tankbilen hentar mjølka. Utafor fjøset står tanken på ein tilhengar, og slik fraktar han mjølka ned til hovudvegen, riksveg 15, der Tine-bilen kjem til.

Gamle hus

Kyrne finn plassane sine i det gamle, låge fjøset – som om dei skulle gjort det dagleg i årevis. Ja, dei lærde fort, seier Per Sevald. -Fjøset er stygg-gammalt, bygd i grovt tømmer med sprekker som slepp ljøset inn. I kalvebåsen står mjølkmaskina, dvs. vakumpumpa. Kyrne får kraftfor i gamle trekrubber, mjølkinga går greitt og Per Sevald ber spannet med mjølk nokre vender ut i tanken. Snart er mjølkinga over, og kyrne får gå ut att – og gnege i seg dei beste stråa på setervollen.

Per Sevald bed oss inn i den rømelege seterbu. Han fortel at oldeforeldra bygde såpass stort av di dei tok i mot turistar ei tid. Bua er frå 1916, medan andre hus på setra er frå tidleg på 1800-talet. Vedakomfyren

blir brukt både til matlaging og til å koke vatn til vasking av mjølkemaskina. Elles har han modernisert litt med eit lite solcelleanlegg som gjev straum til nokre lamper i bua.- Per Sevald likar arbeidet med kyrne, men draumen er likevel å drive med geit! Og medan han følgjer oss bortatt på setervegen viser han oss tomte der han tenkjer å bygge geitfjøs – og for å bu seg på overgang til geithald fortel han at han tenkjer seg å delta på den store fagsamlinga ”Geitdagane” seinare på året.

Per Sevald Hyrve slappar av i seterbu.

Budeietreff ved Setersjøen

Hei alle sammen!

Her kjem det ei helsing i frå Nord-Østerdalen, nærmere bestemt fra ei setergrend som heter Setersjøen i Dalsbygda i Os Kommune.

Vi har pr. i dag 5 aktive setrer, 4 med kyr og 1 med geit. Det var opprinnelig 31 setrer i denne setergrenda. Beitesesongen vår er dessverre altfor kort, vanligvis fra først på juli til ut august. Vi har en flott sjø som ligger 806 moh. Alle brukarane her har dyra på utmarksbeite på dagtid.

Det var nok et savn for budeiene å ikke trefes en gang i løpet av sommeren, så noen gjorde noe med det. Budeietreff ble starta i femtiåra, men det dødde ut. Nystarta att i 1972. Da sendte Besta mi en neverlapp med mjølkespannhenteren- rundt om til budeiene, ” møtes ved Nøstran ...”.

Og siden da har det vært Budeietreff med unge og gamle budeier hvert år!

Kriteriene for å være med er at du har vært

budeie der en sesong, eller i allefall deler av en sesong.... Budører får også være med, men de store er uteblitt...!

Det er ei veldig trivelig stund, høydepunkt for alle. Vi møtes uansett vær, blir det for mye regn har det hendt at vi har krøpet inn i et båtnøst. Vi tenner røke (= bål) og drikker kaffe, griller pølse, leker og noen bader. Da er det også kåring av årets budeie, det vanker ei lita gave fra fjorårets budeie og så synger vi Setersjøsangen.- (Teksten av første verset måtte jeg ta med). – Så satser vi på at kyrne er snille og ikke tar på hjemvei... Det har jo hendt mang en gang. Kjekt med mobil og bil da – ja, det mimres om sykkel, moped og sikringsradio og.

Hilsen fra Hanne Østgaard Tingstad

Setersjøsangen

Tekst: Inga Nøren

Melodi: en gammel shillingsvise

Imellom blåe fjell og grønne lier

Med vindens sus i bjørkekronens slør,

Jeg går og rusler her på kjente stier

Mens himmelen i solnedgangen blør.

Unge og gamle budeier koser seg på budeietreff.

Kyrne trivst godt både ute og inne – ikkje sidan 1975 har det vore full drift på Hyrvesetra i Skjåk.

En sommer er over...

Seteropplevelser Femund - Engerdal har gjennomført sitt femte år med sammenhengende satsing på seterturisme.

Opplegget har vært meget godt mottatt hos de tilreisende i alle år, men dessverre har antall setrer som er med på opplegget gått ned fra fem til bare en.

Gode besøkstall

Marikroken Seter opplever økende besøks-tall, og mye av det skyldes målrettet satsing på markedsføring. - Vi har dratt stor nytte av markedsføringsmidler fra landbruksavdelingen hos Fylkesmannen i Hedmark. Uten en slik mulighet til støtte, hadde vi neppe dratt i gang et slikt prosjekt, sier budeie Mona Lund.

Besøkstallene på Marikroken har vokst fra år til år. Etter en beskjeden start med 70 besøkende til setermat det første året, endte sommeren 2010 med 720 besøkende.

Marikroken Seter har åpen seter hver dag i juli, samt åpent for gruppebestillinger ellers gjennom sommeren.

Busser vil til fjells

Setra har hver sommer flere besøk av hestefølge som kommer ridende til seters over fjellet. Det serveres rømmesoll med skjørrost, hjemmelaget stomp, hjemmelaget rød og kvit geitost, gubbost og blandingsost av geit- og kumjolk, samt kaffe og saft. Gjestene får spise så mye de orker i løpet av dagen. I tillegg er det dyr inne på setervollen. Geiter, killinger, kalver og ender setter ekstra spiss på opplevelsen. Spesielt for barna er det populært med nærkontakt med dyra. På Marikroken Seter har det vært sammenhengende seterdrift de siste 48 årene.

Lukas og Sander Busk koser med geita.

I starten var det bare geiter på setra, men 1986 ble det lagt om til kumjolk som hovedproduksjon..

Sist sommer prøvde vi oss med tradisjonsmusikk på en seterdag, og det skapte ekstra fin stemning for de tilreisende, forteller Mona og Arne Lund.

Nå er planleggingen av kommende sommer i full gang, og det har faktisk blitt litt mer forespørsel på bussturer til setra. Budeia bruker tiden fram til jul med å bake stomp og lefse, som er etterspurte produkter i denne delen av landet.

Med ”ryggen” krøkt inn mot svenskegrensa blomstrer seterlivet fortsatt i de sørøstlige deler av Engerdal.

Trysil Hesteskyss med Heidi Smitsrød i front kommer ridende til Marikroken Seter.

Musikk på setra. Fra venstre Ann Elisabeth Nerhagen, Karstein Kjølvang, Gunnvor Kjølvang, Fred Jonny Østbøl og Kåre Rudsæter.

Kyr på utmarksbeite ved setra.

Minnepris til Nanfrid og Sigmund Røysland

Telemark Landbrukselskap premierar kvart år dei beste fehaldarane i fylket med Hans Kleppens Minnekrus. I tillegg får vinnarane eit diplom, og frå i år eit grafisk bilete laga av seljordingen Terje Grøstad. I år får Nanfrid og Sigmund Røysland og Selstali seter prisen.

På Selstali Seter innunder Gaustatoppen er det ein stolt setertradisjon. Men sjølv om graset er grønt her, så er sumaren kort så høgt til fjells. Nanfrid og Sigmund reiser kvart år på staulen St. Hans og heimatt andre fredagen i september. Derfor er dei ikkje sjølve her i dag.

Dei har ein liten mjølkegard etter tilhøva i dag, men no vert all sumarmjølka frå 10-12 kyr foredla og servert eller solgt på Selstali. Dei har bygd stein på stein for å koma dit dei og garden deira er i dag. Millionane har rulla, seier Sigmund, og er litt uroa for framtida. Er det plass og økonomi for eit slikt landbruk i framtida?, spør han.

Men både godtfolk og fint folk liker å koma på setra, og til Selstali kjem dei i flokk og følgje. Selstali er også målet for kvinnemarsjen "Kjerringsveiven", og då kjem det kvart år om lag 2000 kvinnfolk dit. Kanskje får dei det her på Selstali som Per Sivle ynskja

Nanfrid og Sigmund Røysland fekk i år Hans Kleppens Minnekrus.

seg, men aldri fekk til: "Å kunne eg fara til Telemark, og leve ei sumarstid".

Me håpar at dei held fram på same vis og gratulerer!

Nanfrid, Sigmund og Selstali seter er ein del av den stoltaste seterulturen i Telemark, og dei fortjener alle tri den æra som Hans Kleppens Minnekrus gjev.

Telemark Landbrukselskap

Helsing frå Sverige

Frå ein av medlemane våre i Sverige, Goth Bertil Johansson har vi fått ei triveleg helsing med m.a. postkort frå setra hans, Prästbodarna i Rättvik. Denne setergrenda ligg i Rättviks finnmårk, kring halvannen kilometer "fåbodstig" ovanfor bygda Dådran, og har aner attende til 1500-talet. På det mest aktive var det kring 400 småfe, 17 hestar og 140 kyr der og framleis er det om lag 70 hus der, dei fleste tidvis nytta til "sommarstugor".

Goth Bertil Johansson er "fåbodbrukare" der med kyr av fleire slag (-"fjällnära ko, fjällko, svensk rödkulla), geit, vermlandsk skogsfår og høns. Det meste av mjølka blir levert til Milko, men ein del blir også foredla på setra. Dags- og vekeskurs i mjølkning og foredling og servering av seterkost (ved førehandstinging) er ein del av tilbodet på Prästbodarna. Elles er det sal av bøker, film og postkort som dokumenterer livet på denne setra. Filmen "Mannen som vandrar i september" handlar nettopp om seterbru-

karen Goth Bertil Johansson, som held tradisjonane oppe på Prästbodarna frå om lag 1. juli til litt ut i september. Siste søndagen i juli er det tradisjonell fåbodshelg på Prästbodarna med mangt å både smake, oppleve og kjøpe.

Fäbodsriksdagen 2010

Seterbrukaren har hatt fyldig omtale av tidlegare års storarrangement blant svenske seterbrukarar og seterinteresserte, Fäbodsriksdagen. I år som tidlegare melder norske "utsendingar" om mange deltakarar, stor entusiasme og godt program. Samanlikna med Noreg er det få aktive setre i Sverige, men kanskje desto større engasjement og interesse for å kjempe for denne driftsforma – også gjennom å delta på Fäbodsriksdagen. Frå www.fäbod.nu har vi sakså følgjande omtale av Fäbodsriksdagen 2010, som gjekk føre seg i Persåsen i Jämtland 24.-26. september.

- "Årets fäbodriksdag, som arrangerades av Föreningen Sveriges Fäbodbrukare, hade fokus på information och kontakt med och mellan fäbodbrukare och fäbodföreningarnas medlemmar.

Inbjudan gick ut till samtliga av oss kända fäbodbrukare i landet samt till medlemmarna i Dalarnas fäbodbrukarförening, Gävleborgs Fäbodförening, Värmlands säterbrukarförening och Föreningen Sveriges Fäbodbrukare.

Fredagen ägnades åt en konferens där vi bl.a. fick bekanta oss med Yngve Rekdal

från Norsk institutt for skog og landskap som pratade om "Utmarksbete som resurs". Länsstyrelsen i Jämtland presenterade projektet Rikare odlingslandskap. Vi pratade om mulbetesrätten och rovdjur.

Efter en härlig middag visades filmen om Sune Pettersson på Gåsbäckens fäbod. Ett klipp finns på YouTube

På lördagen presenterades de olika fäbodföreningarna och vi diskuterade gemensamt hur fäbodrörelsen ska gå vidare för att göra våra stämmor hörda.

Täpp Lars Arnesson presenterade ett Turist-

projekt inom Dalarnas Fäbodbrukarförening och konstaterade att varenda enskild fäbod är viktig för Sveriges identitet som ett land med fäbodar.

Vi diskuterade småjordbrukets villkor och framtid, djurskyddsfrågor och rovdjursfrågor. En genomgång och brainstorming kring rovdjurspolicy för Föreningen Sveriges Fäbodbrukare hann vi också med innan själva fäbodriksdagsförhandlingarna tog vid.

Fäbodriksdagen 2010 antog förslaget att 2011 års fäbodriksdag skall genomföras på Skansen som ett gemensamt arrangemang av alla fäbodföreningarna.

Söndagen ägnades åt studiebesök på Östra Arådalen med guidning.

Därefter besökte vi Maja och Stina Karlsson i Långbodarna där vi serverades fäbodlunch och avslutade årets fäbodriksdag."

På www.fäbod.nu er det presentert rapporter frå nokre av dei tidlegare arrangementa, og rapporten frå årets arrangement vil etterkvart også bli presentert på heimesida til Föreningen Sveriges Fäbodbrukare.

DET GAMLE BILETET

I denne spalta vil vi framover presentere gamle seterbilete, og vi nyttar høvet til å oppmode lesarane om å sende oss bilete – helst til e-postadressa seter@seterkultur.no

Frå boka Sunndalsfjella – Fjell og folk har vi henta biletet. Anne Opdøl (sidan gift Arnesen) og Margrete Torske (Oppigard) på Åkersetra i Grødalen har teke på seg finstasen. Biletet er truleg teke ca. 1940. Kjelde: Sunndal kommune si fotosamling.

Godt ysteprotein i mjølka fra sidet trønderfe

I 2008 gjennomførte avslaget for sidet trønderfe og nordlandsfe (STN) en undersøkelse av frekvensen av ulike kaseinvarianter for alle STN-seminoksene en har lagret sæd av. Formålet med forsøket var for det første å få et bilde av hvordan STN-rasen ligger an når det gjelder de ulike typene kasein (osteprotein). For det andre var det også et mål å finne seminokser som kan gi kyr med mest mulig gunstig sammensetning av mjølka med tanke på brukere som driver med egen foredling av mjølk til ost.

Det ble gjort en undersøkelse av en del STN-dyr midt på 1990-tallet i samband med en genetisk sammenligning av alle nordiske raser. Denne undersøkelsen hadde imidlertid noen svakheter. Det var bare et fåtall dyr, ca 20-30 pr rase som ble testet. Dyra var også fra få besetninger og det ble ikke lagt mye vekt på å finne dyr med ulike avstamminger. I tillegg var det på den tiden fortsatt en del STN-dyr som hadde relativt stort innslag av andre raser, og det var ikke lagt vekt på å plukke ut mest mulig reinrasa dyr. Derfor ble resultatene fra denne undersøkelsen usikre.

Forsøket med seminoksene i 2008 gjorde at styret i avslaget fant det viktig å også gjennomføre en større test på kyr og kviger. Både for endelig å få et godt og sikkert bilde på hvordan situasjonen virkelig er for hele STN-rasen, og for å se om en kan se en endring over tid. En bonus-effekt av en

slik undersøkelse ville også være å finne gode STN-kyr med ønska kaseinprofil som så kan insemineres med tilsvarende okse for å produsere noen nye ”ystingsokser”. Avslaget fikk kr 30.000,- i støtte til prosjektet fra Norsk Genressurscenter.

Forsøket ble gjennomført høsten 2009. Det ble tatt blodprøver av 171 STN-kyr/kviger fra i alt 21 brukere. De 171 dyra var etter 79 forskjellige fedre. 55 seminokser og 24 stambokførte gardsokser. Det ble prøvd å gjøre utvalget representativt, slik at seminokser som har vært mye brukt fikk flere avkom testet, mens okser som har vært lite brukt fikk færre avkom testet. Det ble også testet bare 1 avkom for de fleste av gardsoksene. Prøvene ble analysert ved CIGENE på Ås.

I tabellen under har vi satt opp resultatene fra alle undersøkelsene som har blitt gjort

Resultatet er oppgitt i % forekomst

	Lien m fl 1995	Seminokser STN	Kyr og kviger 2009
Antall prøver	32	94	171
k-kasein A	70,6	60,1	59,9
k-kasein B	29,4	39,9	40,1

Det er flere typer kasein i mjølka, men når det gjelder ysting så er det særlig kappakaseinet (k) som er av interesse. Dette kaseinet har betydning både for kvalitet og

utbytte av ostemasse fra mjølka. Og det er varianten B som er mest verdifull. Som vi ser av tabellen så kan vi nå med stor grad av sikkerhet slå fast at forekomsten av kappakasein B for STN-rasen ligger på 40%. Det er 10 % høyere enn man antok ut i fra de prøvene som ble gjort på 90-tallet, og det er godt nytt! Vi kan for eksempel sammenligne med NRF som ligger på en frekvens på 10-15% kappakasein B, og både Frieser og Finsk Ayrshire ligger under 10%.

Genene kommer i par. Ett fra far og ett fra mor. Når det gjelder kappakasein vil derfor hvert enkelt dyr ha en av følgende tre mulige varianter: AA, AB eller BB. For ysting vil dermed mjølka fra dyr med varianten BB være særlig vel egna.

Forsøkene har gitt rimelig sikre resultater for hvordan det ligger an med kaseinvarianter i STN-rasen. I tillegg gir de et redskap for å sørge for at ikke situasjonen endrer seg i negativ retning for framtida.

Da de fleste seminokser av STN nå er testet, vil den som driver med ysting og egenforedling ha anledning til å velge okser som bærer anlegg for mjølk med særlig gode ysteegenskaper.

En lengre artikkel om kaseinvarianter i STN-rasen kan leses på www.stn-avl.no eller i STN-Bladet nr 1-2010.

Av Atle Meås

Sidet trønderfe og nordlandsfe var tidligere utbredt fra Trysil/Engedal i sør og nordover fra indre Nord-Møre opp gjennom dal-, og fjellbygdene i Trøndelag og helt opp til Finnmark.

I dag finnes rasen i alle landets fylker, med tyngdepunkt i Trøndelag, Oppland, Hedmark, Møre og Romsdal og Nordland. Særlig har rasen hatt et oppsving i områder med aktiv seterdrift og utmarksbeiting. Rasen er ofte også kalt Rørosfe, da det planmessige avlsarbeidet med rasen ble starta opp på Røros i 1894.

Rasen er sidet, og de fleste er svartside med svært varierende mengde av farge på sidene. Det finnes også rødsidete, brandsidete, gråsidete og ensfarga dyr. Rasen er kollet. Voksne kyr har en levendevekt på 400-450 kg. Sidet trønderfe og nordlandsfe er i dag den mest tallrike av de gamle storferasene. Dette er som de andre rasene en melkerase, med en relativt høy ytelse i forhold til størrelsen hos kyrne. Avslaget for Sidet Trønderfe og Nordlandsfe styrer avlen for rasen, de kjøper inn egne seminokser, stambokfører gardsokser, gir ut informasjon med mer. Rasen har gjennom snart 100 år hatt samarbeid og utveksling av avlsmateriale med den svenske søsterrasen svensk fjällras. Kjelde: Norsk Bufo.

Buskap av sidet trønderfe og nordlandsfe på setra til Rolf Feragen, Røros.

Idyllisk seter i fantastiske omgivelser søker mjø

Vi ligger på setra, ser i taket og hører lyden av bjeller. Det er bølingen på nabosetra som passerer rett utenfor – og deretter bare brusset fra bekken

De seinere åra har det vært hester på vollen på Toftsetra, kubjellene man hører her er fra en svunnen tid. Som de fleste drømmer vi om en fremtid sammen med noen, en fremtid som kan inkludere mange.

Mye å bli glad i - mye å ta tak i

Anne Helene Toft overtok odelsgården Sygard Toft i Gausdal i 1997 og er 11. generasjon Toft som driver gården. Hun har drevet gården i 13 år og flere av disse årene med mjølkeproduksjon, seterdrift og ”Inn på tunet” Målet er etterhvert å få til seterdrift der setra utvikles til igjen å bli en levende og naturlig del av det omkringliggende kulturlandskap. Dette skal realiseres igjennom restaurering av bygninger, ivaretagelse av kulturlandskapet, utvikling av seterprodukter samt sikre tilgjengelighet for allmennheten.

De fleste norske setre i drift ble lagt ned på 50- og 60 – tallet og ansvar og ønske om å videreføre levende seterdrift ligger hos den enkelte setereier. Det bør være interessant for den enkelte å se på hvilke ulike muligheter som finnes for å øke tilgjengeligheten for allmennheten. F.eks. samarbeid med turistnæringen, tilrettelegging av pedagogisk program for grunnskolen, salg av egenproduserte varer, utvikling av friluftsevents for små grupper samt utvikling av allerede

Selv de travleste bymennesker finner ro her til lyden av stillhet. Foto: Tore Skarpnord.

eksisterende tilbud i samarbeid med lokale aktører - både offentlige og private.

Anne Helene er overbevist om at seterdrift og seterprodukt basert på tradisjoner har en framtid. Samtidig presiserer hun at det er viktig å utvikle setra og seterdriften i takt med tiden som står foran oss for best mulig å ivareta kulturlandskapet.

Toftsetra i Lundsetergrenda

Setra tilhørende Sygard Toft har vært i drift til 1993, noen års opphold og så kommet i drift igjen fra 1998-2000. Setervollen har vært beitet hovedsakelig i hele perioden, frem til i dag både av ku og hest. Bygnings-

massen på setra består av fire bygninger; eldhus, vinterstue, fjøs, og låve. I tillegg er det ei mjølkeavkjøling med rampe.

Området blir mye brukt hele året til friluftaktiviteter som padling, turridning, jakt og fiske. Som nærmeste nabo ligger Skardberget natursti med kort avstand til Spåtind og Røssjøkollane.

Naturstien består av 9 informasjonstavler plassert langs en 5,5 km runde rundt Skardberga. Tavlene viser temaer knyttet til naturen i området, som planteliv, jakt, fiske, områdets ulike naturtyper, våre forfedres bruk av området, kulturlandskapet mm. Langs naturstien finnes dyregraver, fine utsiktspunkt, en kilde med iskaldt vann, et

Foto: Tore Skarpnord.

Foto: Geir Høitomt

Likeku med behov for frisk fjelluft og opplevelser

fossefall samt et skiferbrudd. Om sommeren er det lokalt budeietreff i området. Her møtes budeiene både for sosialt samvær, for å utveksle erfaringer med arbeidet som budeie og for å diskutere muligheter for fremtida.

Synnfjellet ligger i Nordre Land kommune, i Oppland. Synnfjellet er også kalt Jotunheimens forgård eller Huldreheimen. Det er et variert område med granskog, store myrarealer, områder dominert av ung fjellbjørkeskog og noe aktivt seterbruk.

Seterbebyggelsen i området ligger fra 850-1000 m.o.h. Setergrenda består av fire setre, Torpe-Lundsetrene, hvor det pr idag er aktiv seterdrift kun på en av dem. Setrene består av eldre bevaringsverdige bebyggelse som ligger i et unikt kulturlandskap med beitemark og slåtteenger.

Lundsetergrenda er Nordre Lands eneste setergrend og ligger i Ormtjernskampen nasjonalpark, i Torpa Statsalmenning med Statskog som grunneier. Setrene ligger langs gjennomgangsvegen til både Etnedal, Fagernes og Gausdal (Fylkesveg 204, Vårskei-Lenningen). Deler av vege er kun åpen på sommerstid mellom juni og september.

Muligheter?

I forbindelse med et tidligere kartleggingsprosjekt i området har Randsfjordmuseene vært en verdifull samarbeidspartner. Nordre Land kommune har meldt sin interesse for et utvikling prosjekt for området. I 2009 ble det derfor etablert ei prosjektgruppe, som skal arbeide fremtidsretta og se på muligheter for hele Lundsetergrenda. Rammene er seterdrift etter gammel tradisjon og bevaring av kulturlandskapet innenfor nasjonalparkområdet.

Syngard Toft har pr idag ingen mjølkekvote og det er derfor naturlig å se for seg et samarbeid med en mjølkebonde i utvikling av setra. Det er aktuelt å inngå avtale om feks årremålsleie for videre drift slik at en samarbeidspartner kan være med å høste godene av det som blir sådd.

Er dette interessant for deg eller sitter du med gode innspill og har erfaring og kompetanse på området, ikke nøl med å ta kontakt! Du kan være et viktig bidrag til å gjenskape og bevare gammel kulturarv.

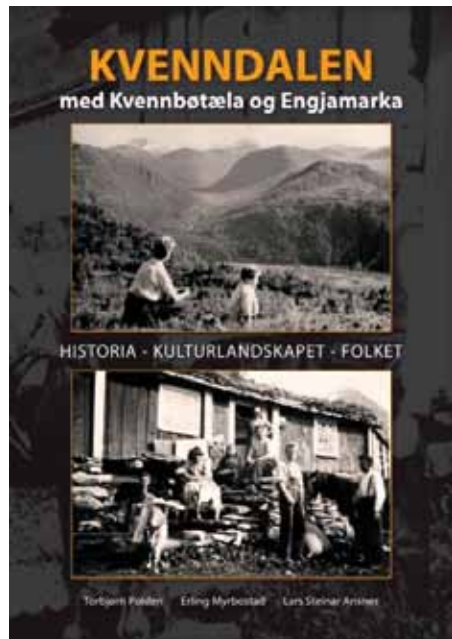
Seter søker mjølkebonde

Hei, jeg er ei seter som koser meg i vakkert fjellandskap sammen m fire andre setre i en setergrend i Nordre Land kommune. Vinteren er i ferd med å legge seg i fjellet og det er tid for drømmer og minner. Jeg varmer meg med tanker på sommeren og barna som leker i bekken som renner nedforbi setra, og på hestene som henger ved skigarden i håp om å få en liten godbit. Her er alltid fritt og godt å puste, selvom pulsen er litt stille nå for tiden. Jeg kjenner på pulsen fra gamle dager og savner at kuene beiter på vollen sammen med kalvene som spretter omkring med rompa i været. Nysgjerrige kuer følger med når seterfolket går forbi på sin vei ned til fjøset for å gjøre klart til kveldstell og melking og resten av kuene lunter rundt og følger med de vidtskjefte kalvene...mmmdeilige tider var det!

Jeg får et inderlig ønske om å puste som i gamle dager, men kan ikke ligge her til fjells å tro at det kommer annet enn regn, sol og snø fra himmelen så jeg har bestemt meg for å gjøre noe med det. Match.com, Møteplassen og andre Kirsten Gifteknivplasser er for møte mellom mennesker, hva med oss seterplasser som søker mennesker og dyr? Hva med vårt ønske og håp for framtida? Heldigvis er det noe som heter Norsk Seterliv, kan de hjelpe med å finne en match? Dette var litt om meg og så litt om det jeg søker i deg.

Du er en mjølkebonde som kunne tenke deg sommerdrift til fjells. Har du egen budeie er det supert, men det kan jeg skaffe om nødvendig. Du har sjangs likevel så lenge du har kuer og lyst og vilje for et godt samvær på setra. Ser du samtidig utviklingsmuligheter og potensiale i andre prosjekter tilknyttet seterdrift i dette området er du velkommen til å lese mer i artikkelen på denne siden. Ser fram til å høre fra deg og siden jeg ikke har internet på setra vennligst kontakt gardskjerringa på ahtoft@online.no eller mobil 90 52 91 00

Kvenndalsboka

Boka ”Kvenndalen med Kvennbøtæla og Engjamarka”, som vi har omtala tidlegare, er no ferdig. Forfattarar er Erling Myrbostad, Torbjørn Polden og Lars Steinar Ansnes. Stangvik Historielag står som utgjevar.

Denne boka er ei vandring gjennom eit gammalt kulturlandskap, som opp gjennom tidene har vore bruka både til setring, markaslått, ymse næringsverksemd, jakt, rekreasjon og anna aktivitet. Stangvik Historielag arrangerte nyleg bokkveld på Stangvik skule, der forfattarane presenterte boka gjennom ord og bilete.

Boka er på 192 sider, innbunda og i A4-format – og omfattar ei rekkje emne:

- Setrene og seterbruket. Historisk oversikt for kvar seter. Vidare omtale av personar, dagleglivet, reidskap, seterprodukt, spesielle hendingar m.m.
- Markaslått
- Løer
- Kvenndal gard
- Ferdselsårer (vegar, stigar, bruer, vad)
- Vassdrag (elver, bekkar, vatn, tjønner)
- Stadnamn
- Ymse former for næringsdrift
- Jakt, hytte- og friluftsliv
- Turruter
- Verneplanen og verknadar av denne
- Planteliv
- Fugleliv
- Litt geologi (korleis landskapet vart forma m.m.)
- Hendingar og historier
- Intervju med fleire titals personar som fortel om eigne opplevingar frå seterliv, markaslått og anna aktivitet i området.
- Over 200 bilete, dei eldste frå tidleg på 1900-talet.

Ønsker å leie trivelig seterbu

Sølve Seim, Haugrudv. 78,
0674 Oslo, tlf. 21 39 26 30/45 88 78 94

Bli medlem i Norsk seterkultur

Medlemskontingent 2011

Aktiv seterbrukar	kr. 400,-
Støttemedlem/abonnement på Seterbrukaren	kr. 300,-
Organisasjon/institusjon	kr. 600,-

Ja, eg vil bli medlem

- Aktiv seterbrukar
 Organisasjon/institusjon
 Støttemedlem/tinging av Seterbrukaren

Namn: .....

Adresse: .....

Telefon: .....

Du kan også registrere deg som medlem på våre heimesider: www.seterkultur.no

NORSK SETERKULTUR

6214 NORDDAL Tlf: 70 25 91 77 – Fax: 70 25 91 57

E-post: seter@seterkultur.no

Bankgiro: 2367 20 51 169

Mange av våre produkter
har rot i stølskulturen
og vi støttar
Norsk Seterkultur
i arbeidet
for denne driftsforma

Felleskjøpet

Holdbare kyr med

Pluss Multitilskudd storfe og geit

Pellets eller pulver

Høg produksjon, god fruktbarhet og god helse sikres ved bruk av Pluss Multitilskudd. Gi alltid multitilskudd når dyra får mindre enn 3 kilo kraftfôr eller ved bruk av alternative fôrmidler.

Pluss